

KAS IR KRĪZE? WHAT IS A CRISIS?

Zane Oborenko

Vizuālo mākslu teorētiķe / Visual Arts Theorist

Par krīzi ir runāts tik daudz, taču vai ar jēdzienu "krīze" saprotam vienu un to pašu, un vai tiešām finansiālā krīze ir tā pati svarīgākā?

Politīķu, ekonomistu vai finansistu izteikumi šai jautājumā sastopami visai bieži, turpretī mākslinieku un ar mākslu cieši saistīto vai no tās tieši atkarīgo profesiju pārstāvju viedoklis ir daudz retāk dzirdēts, lai gan māksla jau sen apliecinājusi spēju paredzēt dažādas krīzes. Mākslinieki bieži vieni no pirmajiem izceļ citu nepamanītās vai ignorētās aktualitātes un problēmas.

Tādēļ jautājumu "Kas ir krīze, un kāda ir jūsu krīzes pārvarēšanas formula?" uzdevām tādām personībām, kas pārstāv gan publisko, gan privāto sektoru, dzīvo un darbojas dažādās valstīs, atšķirīgās kultūrās, pieder pie dažādiem sociālajiem un ekonomiskajiem slāņiem, ir ar atšķirīgu izglītību un pieredzi, bet visi cieši saistīti ar mākslu.

Barbara Feslere: Nav gandrīz nevienas jomas vai neviena subjekta, ko nevarētu skart krīze. No subjektīvās sfēras līdz pat objektīvajai zonai krīze skar atsevišķus cilvēkus un sistēmas kopumā, satricinot gan individuālo, gan arī kopējo labklājību. Ja izpētām grieķu vārda *krisis* oriģinālo nozīmi, mēs pārsteidzošā kārtā atklājam, ka sākotnēji tā ir bijusi pozitīva: vārda nozīme ir "viedoklis" vai "novērtējums" situācijā, kad apstākļi ir mainīgi.

Mūsdienās tā vietā mēs šo terminu lietojam dažādās nozarēs, tādās kā medicīna, psiholoģija, finanses, ekonomikas vai sistēmu teorijas, lai apzīmētu problemātisku periodu ar sliktu funkcionalitāti un pamatotu nepieciešamību pārvērtēt pamatvērtības. Krīze iezīmē pagrieziena punktu ierastajā virzienā un satricinājumu ieilgušā stabilitātes posmā.

Grieķu vārds *krisis* cēlies no darbības vārda *krinein*, kas nozīmē "atdalīt" vai "nošķirt". Protams, krīzes periodā mums jāizlemj, vai izvēlēties ceļu, kas iet pa labi, vai to, kas iet pa kreisi. Lai to spētu izlemēt, mums jānodala un skaidri jādefinē abu alternatīvu atšķirības. Varam secināt, ka patiesībā vārdam "krīze" nepavisam nav tik negatīva nozīme, kā tas sākotnēji šķiet. Gluži pretēji – jebkurš sazarojies ceļš ir iespēja izvēlēties jaunu virzienu un iemesls nospraust sev jaunu mērķi.

Vārdu "krīze" ir piemēklējis tāds pats liktenis kā vārdu "problēma" un "kritika" – no neitrālas to izpratnes uz negatīvu. Savukārt ķīniešu vārds *weiji*, kas apzīmē krīzi, var mums palīdzēt izprast labāk: *wei* nozīmē "briesmas", *ji* – "iespēja".

Tātad ikviena krīzes situācija vienlaicīgi ir arī kaut kā jauna iespēja: jauna apziņa, jauns virziens, jauna sistēma, jauni risinājumi, jauna vitalitāte vai atjaunota veselība.

Kā tad pārvarēt krīzi? Nav nepieciešamības to pārvarēt, būtu pietiekami akceptēt satricinošā izvirduma spēku, izanalizējot, kas mūsu sistēmā nav kārtībā, un spēt to mainīt, lai, izklūstot no krīzes, mēs būtu kā no jauna piedzimuši.

Paulo Bergmans: Krīze var tik definēta kā uzticības un pašvērtības zudums, kas mēdz iestāties tad, kad savstarpējās atkarības saites, kas bijušas pārāk ciešas, pārtrūkst.

Izeja no krīzes veidojas, pārpozicionējot prasības, ko izvirza cits citam, un pakāpeniski veidojot jaunas saiknes, jaunas robežas, kuras palīdzētu jaunajām vai atjaunotajām attiecībām veidoties uz saprātīgas savstarpējās uzticēšanās pamata.

The crisis has been discussed a great deal of late. But do we all have the same understanding of what the term "crisis" means? And is the financial crisis really the most important one?

Politicians, economists and financiers have opined extensively on this subject, it has become a kind of habit. But the views of artists and people in art-related professions have been much more rarely heard, despite the fact that there is a long history of artworks predicting various crises. Artists are often the first people to raise hidden or ignored issues and problems.

That is why we put the question: "What is a crisis and what is your formula for overcoming one?" to a number of personalities from the public and private sector, people living and working in various countries and cultures, representing diverse social and economic groups and with differing educational background and experience, but who are all closely connected with art.

Barbara Fässler: There isn't almost any domain or entity that wouldn't be affected by a "crisis". From the subjective field to the objective zone, crisis affects both people and systems, unsettling individual, as well as collective wellbeing. If we investigate the original meaning of the Greek word *krisis*, we discover – to our surprise – that it has a positive sense: it means 'opinion' or 'evaluation' in a situation of changing conditions.

Instead, nowadays, we use the term in many disciplines (such as medicine, psychology, finance, economics or system-theories) to indicate a problematic period of poor functionality which calls for a re-evaluation of fundamentals. A crisis marks an upheaval in a settled period of long duration.

The Greek word *krisis* originated from the verb *krinein*, which means 'to separate' or 'to distinguish'. Of course, in a moment of crisis we have to decide whether we choose the road that goes off to the right or off to the left. In order to be able to decide, we have to separate and to distinguish clearly the two alternatives. We can conclude that in reality the term "crisis" does not have such a negative meaning after all. On the contrary, any road with a fork in it provides an opportunity to choose a new direction, and justifies the definition of a new goal.

The word "crisis" has suffered the same fate as the words "problem" or "criticism": from a neutral meaning to one with negative connotations. Yet the Chinese word for crisis – *weiji* can help us further: *wei* means 'danger' and *ji* is 'opportunity'.

Therefore any crisis situation at the same time presents the possibility for something new: a new awareness, a new direction, a new system, new solutions, new vitality or new health.

How, then, to overcome a crisis? There is no need to overcome it. It should be enough to be recognizant of the strength of the shuddering upheaval, in order to analyze what's wrong in the system, to change it and to come out of it all as if born anew.

Paulo Bergmann: A crisis may be defined as the breakdown of mutual trust and confidence, which can occur with the collapse of mutual ties that are too tight.

The way out of a crisis is achieved through the repo-

Laura Garbarino: Krīze ir, bet to nevar redzēt, daļa krīzi sajūt ar abām rokām un vēderu, jo nespēj iztikt līdz mēneša beigām. Krīze ir abstrakts vārds, ja runājam par ekonomiku. No tās ir bail, ja ir zaudēts darbs un arī tad, ja esi bagāts, jo nekad nezini, cik nabags tu kļūsi. Dažiem krīze ir iekšējs stāvoklis, ko nav iespējams izteikt vārdos, bet tas izpaužas caur diskomfortu. Krīze, lai kāda tā arī būtu, visredzamāk iespaido jauniešus: to gaidas pārņem frustrācija un to savukārt – priekšlaicīgs vecums, dvēseles vecums. Kad pienāk krīze, pirmās sabrūk ētiskās vērtības, uzplaukst viss ātri gais-šošais, lai novērstu cilvēku no realitātes.

Krīze mākslā ir kaut kas no visām šīm krīzēm kopā; ja tā ir, ar to saslīgst visi: mākslinieki, kolekcionāri, kritiķi, filozofi, magnāti un skatītāji, gaidot, kad kaut kas vai kāds atdos zaudēto entuziasmu.

Itālija vienmēr mazliet atšķiras, arī krīzē, jo katrs domā to, kas ienāk prātā. Māksla nav izņēmums. Kolekcionārisms ir spēcīgs un ar dziļām saknēm, svarīgāks ir mākslas darbu saturs nekā to cena. Neraugoties uz mazāk spekulatīvo un introspektīvo attieksmi, aizotāža tās augstākajā punktā skāra arī Itāliju.

Reakcija uz krīzi neradīja stagnāciju mākslas tirgū, bet gan lielāku piesardzību, veicot pirkumus un atvēlot tam vairāk laika. Ir vērojama lielāka zinātkāre un meklējumi, lai no jauna atklātu tirgus piemirstos talantus, pārliecinošus un jau institucionāli atzītus māksliniekus, kuru darbi joprojām atrodami par pieejamām cenām. Tas, manuprāt, ir interesants un nozīmīgs aspekts, lai atgūtu satūra kvalitāti un atjaunotu auglīgu augsni jaunajiem māksliniekiem.

Džovanna Kanci: Krīze ir ļoti precīzs brīdis, kas atdala vienu situāciju no otras, vienu lietu no otras, vienu esības veidu no otra. Tas ir pārejas posms, kas iezīmē vienu pirms tam un vienu pēc tam. Šobrīd man šķiet, ka termins "krīze" tiek lietots pārāk vispārīgi, neatceroties tā oriģinālo nozīmi. Mēs pierodam dzīvot krīzē, ik dienu pieņemam kādu krīzes stāvokli. Runājam arī nevieta par krīzi.

Man šis gads nav bijis citādāks kā citi. Esot radušai dzīvot nedrošos apstākļos darba ziņā, esmu pieradusi pie grūtībām, mainīgām situācijām, pārmaiņām. Domāju, ka šis mūžīgais nedrošības stāvoklis pašā saknē ir arī spēka punkts. Šajā "krīzes" gadā esmu nolēmusi laist pasaulē otro bērnu, lai jebkurā gadījumā skatītos uz priekšu.

Setimo Katalāno: Ir daudz dažādu krīzes tipu. Emocionāla rakstura krīze, piemēram, ar partneri vai ar bērniem, krīze darbavietā, ekonomikā un citur. Kopīgs tām visām ir zaudētas vienotības pārdzīvojums un nedrošības sajūta, kas pavada krīzi. Smagākajos gadījumos krīze pat izraisa garīgu nestabilitāti un nemieru.

Kad iestājas krīze, vajadzētu izprast tās dziļāko būtību un izvēlēties pareizu attieksmi. No vienas puses, krīze provocē spēcīga diskomforta sajūtas, no otras – tā ir pārmaiņu brīdis, kas, ja tam pieiet radoši, var darīt mūs labākus un brīvākus.

Kad nonākam krīzē, mēs varam justies ļoti slikti, bet tā ir tikai medaļas viena puse: otrpus tai – neredzami vērotājam – atrodas tukšums, kas gatavs piepildīties ar jaunām lietām, tur ir cerība uz pārmaiņām, kas mums var iemācīt kļūt par labākām būtnēm. Lai varētu redzēt medaļas abas puses, ir vajadzīgs spogulītis tāpat kā automobili: arī krīzē, lai to pārdzīvotu, nepieciešams apziņas spogulītis, kas ļauj ieraudzīt medaļas abas puses – gan to, kas rada nemieru, gan to, kas nes pārmaiņas un liek mums kļūt labākiem.

sitioning of reciprocal expectations, and the reconstruction of new ties and boundaries that allow the new or re-established relationship to be based on judicious mutual trust.

Laura Garbarino: There is a crisis, but you can't see it; for others crisis can be felt by both hands and with the stomach, because they can't make it till the end of month. When talking about the economy, crisis is an abstract word. It scares you, whether you have lost your job or whether you are wealthy, because you never know how poor you could become. For others the crisis is an internal fact, something that can't be expressed in words, but makes its presence felt as a feeling of discomfort. But crisis, in whatever form it may be, most visibly affects young people, because their expectations are replaced by frustration and this in turn by premature ageing, an old age of the spirit. With the onset of crisis, the first to fall by the wayside are ethical values, and the ephemeral flourishes to distract people from reality.

The crisis in art is a little of all these crises put together, if it is there, then nearly everyone falls ill: artists, collectors, critics, philosophers, magnates and audiences, expecting that someone or something will bring them back their lost enthusiasm.

Italy is always a bit different, in a crisis as well, because each and every one thinks as they please, and art is no exception. Collecting is solid and with deep roots, more concerned with contents rather than with prices. Notwithstanding the less speculative and more personal attitude, at the height of the boom the frenzy caught Italy also.

Reaction to the crisis has not brought about stagnation, but greater caution as regards purchases, with more time being taken over making these choices. There is more curiosity and research in rediscovering talent that had been forgotten by the market; works by respectable artists, already recognized institutionally, are still available at affordable prices. This I believe to be an interesting and important aspect for the recovery of contents and for the restoration of fertile ground for emerging artists.

Giovanna Canzi: The etymology of the term "crisis" is to be found in the Greek language. It comes from the verb *Krino*, meaning 'to separate'. Therefore a crisis is a precisely defined moment which separates one situation, thing or form of being from another. It is a transitional stage, which indicates a before and an after. At least that's how it is from the etymological aspect. At the moment it seems to me that the term "crisis" is used very liberally, no longer remembering its original meaning. We become habituated to living in crisis, and every day we accept a crisis situation. We also speak of a crisis in inappropriate contexts.

For me, this year has been no different to any other. I am accustomed to living in a precarious situation – as regards working – I am used to difficulties, a state of flux, and to change itself. I think that this constant condition of insecurity is also fundamentally a source of strength. In fact, in this year of "crisis" I have decided to bring a second child into this world, so that in any event I keep looking forward.

Settimo Catalano: There are many types of crises: the emotional type with a partner, or with children, in the work environment, economic etc. What they all have in common is the experience of the breakdown of a unit and the sense of mental uncertainty and emotional insecurity that come with

Barbara Fessler
Māksliniece, darbojusies arī kā kuratore, studē filozofiju /
Barbara Fässler
Artist, also curator, studying philosophy

Paulo Bergmans
Autortiesību advokāts /
Paolo Bergmann
Lawyer (royalty rights)

Laura Garbarino
Izsoļu nama *Phillips de Pury & Company* laikmetīgās mākslas eksperte /
Laura Garbarino
Phillips de Pury & Company,
Contemporary art expert

Džovanna Kanci
Mākslas žurnāliste /
Giovanna Canzi
Art journalist

Settimo Catalano
Psihologs un psihoterapeits /
Settimo Catalano
Psychologist and psychotherapist

Andris Kļaviņš
Kolekcionārs /
Collector

Andris Kļaviņš: Es neatzīstu krīzi.

Solvita Krese: Man jau liekas, ka krīze ir visai relatīvs jēdziens. Uz jebkuru parādību var palūkoties no dažādiem skatpunktiem, un visticamāk atšķirīgas atskaites sistēmas var radikāli mainīt aplūkojamās lietas vai parādības novērtējumu. Prātā nāk daudz citētā atziņa / novēlējums no Kurta Vonnegūta darba, aicinot ar vēsu prātu pieņemt visu, ko nav iespējams ietekmēt, atrast drosmi, lai ietekmētu to, ko iespējams, un attīstīt gudrību, lai atšķirtu vienu gadījumu no otra. Katru krīzi var pārvērst jaunā iespējā, izaicinājumā, kas rosina mainīt ierasto skatpunktu un uzsākt ko nebijušu.

Tā arī cenšos darīt – izmēģinu jaunas un radošas idejas gan profesionālajā darbībā, gan ikdienas dzīvē. Mēģinu uztvert pašreizējos situācijas izaicinājumus un attīstīt fleksiblu mākslas projektu un institucionālās platformas praksi, kā arī ļauties ikdienas pārsteigumiem un priekiem: draugiem, kulinārijai, klaiņojumiem, grāmatām un filmām, ceļojumiem domās un īstenībā – lietām, ko nekāda krīze nespēj ietekmēt.

Solvita Krese
Laikmetīgās mākslas centra
direktore /
Director of the Contemporary
Art Centre

crisis. In the most serious cases crisis is accompanied by mental confusion and anxiety.

When a crisis occurs, it should be understood at its deepest level of meaning and received in the right way. On the one hand, crisis provokes feelings, even of severe discomfort, on the other hand it is an opportunity for change which, if dealt with creatively, can make us better – and make us more free.

When we go into crisis we may also feel very bad, but this is only one side of the coin. Behind it, invisible to an observer, is a vacuum ready to be filled with new things; there is hope for a change which may teach us to become better human beings.

To see ahead of us as well as behind us we need a rear-view mirror, like the rear-vision mirror on a car, and so to overcome crisis we need the mirror of awareness which allows us to see both sides of the coin at once: the one that causes anxiety, and the other that brings change and compels us to become better people.

Andris Kļaviņš: I don't recognize crisis.

Māra Lāce: Mēdz jau teikt, ka krīze sākas cilvēku galvās. Un tikai cilvēku galvās radās tas kultūras funkcijai ieliktais zemais vērtējums valdības un t. s. sociālo partneru izpratnē, par ko bezgala pārsteigti bija visi tie, kuri vēlētos domāt par šo valsti un tās eiropisko vērtību sistēmu ilgtermiņā.

Es tiešām nevaru iedomāties, piemēram, tādu pašlepnuma pilnu valsti kā Francija, kur nacionālo kultūras institūciju pastāvēšana tiktu apšaubīta. Atšķirībā no Latvijas tur jau pie neliela, apmēram 10%, valsts finansējuma samazinājuma lielāko muzeju darbinieki aktīvi streiko un daudzskaitlīgie japāņu tūristi Monu Lizu vairākas dienas var skatīt tikai reprodukcijās. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja valsts dotācija 2010. gadā salīdzinājumā ar 2008. gadu samazināta par 53%. Mēs vēl kaut kā utopiski vēlamies pastāvēt, jo mūsu atbildība skatītāju priekšā ir maksimāli liela. Viņiem ir vajadzīga tā garīgā kompensācija, ko mēs ar savām ekspozīcijām un izstādēm spējam sniegt. Mākslinieku radītais pagātnē un tagadnē ir tas iedvesmas un pašapziņas avots, kas palīdz pastāvēt.

Pielauju, ka nākamais gads uzrādīs patiesi reālo situāciju, gan liekot valdībai skaudri apzināties, kurš ko maksā, gan izšķirties starp domāšanu īstermiņā un ilgtermiņā, vēlreiz no jauna formulējot savu attieksmi pret kultūru. Šim procesam būtu jābūt sabiedrības neatslābstošas uzmanības lokā, jo citādi visi kaut kad nākotnē var atjēgties pie sasistas siles, saprotot, ka tautas uzkrātais materiālais un nemateriālais mantojums tā nemanāmi ir ticis nolemts zudībai.

Kā pārvarēt krīzi katram individuāli – sakārtot savas domas, nezaudēt tālākus mērķus un vienkārši godprātīgi darīt to, kas katram vislabāk padodas. Būt savā vietā.

Džankarlo Noreze: Esmu pārdzīvojis panikas krīzes, finanšu krīzes, enerģētiskās krīzes un krīzi mīlestībā. Lai izdzīvotu, atteicos no tā, kas man bija, un kontaktējos ar lietām, kuras paliek tad, kad nekā vairs nav. Nekas vairs nepaliek tad, kad nekā vairs nav, izņemot lietas, kas ir patiesi svarīgas. Ar tām var izdzīvot līdz nākamajai krīzei.

Solvita Krese: It seems to me that a crisis is a somewhat relative thing. You can look at any phenomenon from various standpoints and, most likely, different world views will radically alter the assessment of the object or phenomenon in question. This brings to mind the oft quoted aphorism found in Kurt Vonnegut's work, that we should have the serenity to accept things we cannot change, the courage to change the things we can, and the wisdom to know the difference. Every crisis can be turned into a new opportunity or challenge, which encourages us to change our usual vantage point and start something new.

This is what I try to do – I try out new and creative ideas, in both my professional and personal life. I try to understand the challenges of the existing situation and to develop a flexible art project and institutional platform practice, and to allow myself to enjoy daily surprises and pleasures: friends, cooking, wandering around, books and films, travel – both in my thoughts and in reality – these are things that no crisis can affect.

Māra Lāce: They do say that a crisis starts in people's minds. And it is purely in people's minds that the low estimation of the function of culture came into being, as manifested by the government and so-called 'social partners', and which so shocked all those who wish to think about this country and its European system of values in the longer term.

I really cannot imagine that, for example, in a country as proud as France the continued existence of national cultural institutions could be called into question. In contrast to Latvia, a mere 10% cut in state funding in France led to strikes by employees at major museums, and for a few days the crowds of Japanese tourists had to make do with looking at the Mona Lisa in reproductions. Compared with 2008, state funding for the Latvian National Art Museum in 2010 will be reduced by 53%. Yet we still have this utopian wish of continuing to exist, because we have a huge responsibility to our visitors. They need the spiritual nourishment that we can provide with our exhibitions and expositions. The creative works of artists produced in the past and the present are a source of inspiration and self-confidence which helps us to survive.

I do not exclude that the next year may bring us face to

Māra Lāce
Latvijas Nacionālā mākslas muzeja
direktore /
Director of the Latvian National
Museum of Art

Džankarlo Noreze
Mākslinieks, Carraras Mākslas
akadēmijas (Bergamo)
pasniedzējs /
Giancarlo Norese
Artist, lecturer at Carrara
Accademy of Fine Arts (Bergamo)

Laura Rutkute: "Krīze" šodien ir viens no vispopulārākajiem vārdiem, tas ir gandrīz katras personas vārdu krājumā. Kopš slavenās krīzes sākuma jebkurā tās posmā man nav bijis bail un joprojām nav. Noteikti ne jau tādēļ, ka esmu ļoti drosmīga vai neticu, ka tā mani skars. Protams, es zinu – kaut kā tas notiks, iespējams, pat ļoti smagi. Bet es zinu, ka tas mani neiznīcinās. Un zinu, ka man tikai jāturpina ticēt tam, ko es daru, un jādara tas, kam es ticu. Pat vēl vairāk un gudrāk. Krīze ir vadošais spēks kļūt labākiem, pilnveidoties, tas ir liels izaicinājums! Lai izturētu, nepieciešams koncentrēties un nevajag panīkot. Panika nekad nepalīdz! Tāpat kā ar čūku gripu – liela panika it visur, visai mākslīgi radīta, bet, pat ja tā būtu pamatota, paliek spēkā tie paši noteikumi: nomierināties, nepārstāt domāt.

Norberts Sarmulis: Man visatbilstošākā krīzes definīcija šķiet – "Notikums ar negatīvu pieskaņu, kas apdraud vispārējo drošību, vidi, produktus".

Pašreiz nejutos īsti apdraudēts, tādēļ arī pagaidām nesmu domājis par apdraudējuma pārvarēšanu.

Domeniko Sedini: Manuprāt, ir nepieciešams nodalīt vairākus dažādas dabas scenārijus, kuriem apvienojoties rodas krīze.

Pirmais un banālākais rodas no grūtībām, ar kurām saskaras daļa kolekcionāru, lai turpinātu mākslas darbu krāšanu. Faktiski ekonomiskā krīze ir skārusi ievērojamu daļu Rietumeiropas vidējā un augstākā buržuāzijas slāņa, kas līdz pagājušā gada beigām bija dabisks šī tirgus dalībnieks.

Otrais ir tendenciāli bīstamāks iespējamo seku dēļ, to nosaka fakts, ka pēdējos gadus laikmetīgo mākslu bija pārņēmusi spekulatīva rakstura brāzma, kuras dēļ tirgū ieplūda mākslas darbi par daudz augstāku cenu nekā reālā. Atsevišķu mākslinieku izvēršanās, kuru darbu novērtējums dažu sezonu laikā sasniedza vairāku miljonu kvotu, slēpa spekulatīvas dabas manevrus, ļoti līdzīgus tiem, kas radīja postu finanšu pasaulē. Realitātē kapitāls mākslas pasaulē turpina plūst, to demonstrē tas, ka vecmeistaru un 19. gadsimta autoru darbi sasniedz nozīmīgus cenu rekordus. Manuprāt, samazinās atsevišķu kolekcionāru interese par laikmetīgo mākslu, lai dotos uz drošāku piekrasti. Šis faktors, ja tas apstiprināsies, varētu izrādīties negatīvs laikmetīgās mākslas tirgum. Bez tam ir svarīgi saprast, kādas sekas radīs arābu tirgus krīze. Uz šo tirgu pašlāvēs daudz dīleru. Ja arī šis avots izsīks, sekas būs ievērojamas.

Kā no tā izkļūt? Risinājums ir vērtību pārvērtēšana, kas radīs skaidrību par reālo mākslinieku "svaru" un "drošāku" pirkumu. Kā ļoti svarīgu redzu galeristu nozīmi, tiem vajadzētu sadarboties, lai izgaismotu un padarītu tirgu caurspīdīgāku. Tad, kad šie divi faktori īstenosies, vismaz daļēji, varēsīm cerēt uz atlabšanu. Jebkurā gadījumā arvien vairāk jānostiprinās mākslas padomnieku lomai. Jāizvairās no mirkļa modes, kas ātri vien noplok. Patiess ir fakts, ka nevajag kolekcionēt spekulatīvi, bet tikpat patiess ir fakts, ka nevajag izšķiest naudu nepārdomātos pirkumos.

Norberts Vēbers: Pirms pieciem mēnešiem *A & M Records* publicēja dubultalbumu ar atkārtoti ierakstītām agrīnajām *Supertramp* versijām: *Crime of the Century* (1974) un *Crisis? What Crisis?* (1975).¹ Iespējams, tas nenotika nejauši. Abu nosaukumu kombinācija precīzi iemieso divējādo reakciju uz neseno finansiālo krīzi – no vienas puses, izmisuma kliedzienu kādam, kas zaudējis darbu un savus īpašumus, bet, no otras puses, veiclamajam puisim tikai klusinātu komentāru,

face with the reality of the situation, making the government realise the real cost of everything, and also forcing it to make a choice between short-term and long-term thinking, and once again to reformulate its attitude towards culture. This process must remain under constant public scrutiny, because otherwise at some time in the future we may all wake up with everything destroyed, i.e. find that, without us realizing, the nation's material and intangible cultural heritage has been irredeemably lost.

How to overcome the crisis, each of us as individuals? We must sort out our thinking, not losing sight of long-term goals and simply, in good faith, doing what we do best. Each in their proper place.

Giancarlo Norese: I have experienced panic attacks, financial crises, energy crises, and crises in love. In order to survive I renounced what I had, and counted on the things that remain when you have nothing left any more. Nothing remains when you have nothing left, except the things that matter. With those you survive until the next crisis.

Laura Rutkute: "Crisis" is currently one of the most popular words around, present in the vocabulary of almost every person. Not at any stage, since the beginning of this famous crisis, have I had fear – and I still don't. Certainly not because I am very brave, or because I don't believe that it will affect me. Of course, I know that somehow it will, maybe even quite seriously. But I do know that it will not destroy me. And I know that I just have to continue believing in what I do and doing what I believe in. [Working] even harder and smarter. Crisis is a driving force to be better, to improve, it's a big challenge. In order to endure, one needs to focus and not to panic. Panic never helps! It's the same with swine flu – big panic everywhere, all in fact artificially created – but even if it were true, the same rules are valid: stay calm, take care and don't stop thinking for yourself.

Norberts Sarmulis: For me, the most relevant definition of a crisis is: "An event of a negative complexion, which threatens general safety, the environment and products".

Right now I don't really feel threatened, so for the present I am not thinking about how to overcome the threat!

Domeniko Sedini: In my opinion one must distinguish among the diverse scenarios of varied nature that have colluded together to create the "crisis".

The first and the most banal consists of the difficulty in one part of the world of collectors to continue collecting works of art. In fact the economic crisis has hit a considerable proportion of the upper and middle-class bourgeoisie, until the end of last year (2008) the natural player in this particular market.

The second, and tending to be more dangerous in its consequences, is determined by the fact that in recent years the contemporary art market has been swept over by a wave of a speculative activity, and because of this works of art have appeared on the market valued at prices much higher than their actual value. The rise of certain artists whose works have, in a very short period of time, reached estimates of several millions hid from view speculative manoeuvres, very similar to

Laura Rutkute
Galerijas *Vartai* (Viļņa) biznesa administratore /
Laura Rutkutė
Business Manager at the *Vartai* Art Gallery (Vilnius)

Norberts Sarmulis
Klasiskās mākslas galerijas un izsoļu nama "Antonija" īpašnieks un vadītājs /
Owner and manager of the classic art gallery and auction house *Antonija*

Norberts Vēbers
Kurators /
Norbert Weber
Curator

Domeniko Sedini
Mākslas vēsturnieks, mākslas padomdevējs, mākslas konsultāciju vadītājs, kursa "Mākslas ekonomika" lektors Milānas Jaunajā mākslas akadēmijā /
Domenico Sedini
Art historian, art advisory and Art Consulting Manager, lecturer of 'Economy of Art' at New Academy of Fine Arts of Milan

kā attēlots uz *Crisis? What Crisis?* vāka: viņš sauļojas zem dzeltena saulesarga kaut kur, kas izskatās pēc izdegušas, novārtā pamestas zemes. Šķiet, ka finansiālo krīzi pavada prāta nemiers. Vai ir kāda izeja? *Well can you put your hands in your head, oh no! ... So now you put your head in your hands, oh no!*¹ ir atsauce uz *Dreamer*³ liriku – albuma *Crime of the Century* superhita. Sapņotājs simbolizē īpašu cilvēka smadzeņu spēju aptvert realitāti. Sapņi stimulē radošo funkciju attīstību cilvēka smadzenēs. Tie ir iztēles avots. Un tā ir māksla, kas sniedz visbrīnīšīgākos līdzekļus iztēles izteikšanai. Nobeigumā ļaujiet man turpināt citēt *Supertramp* hita *Dreamer* liriku:

*Take a dream on a Sunday
Take a life, take a holiday
Take a lie, take a dreamer
Dream, dream, dream, dream, dream along...*⁴

¹ "Gadsimta noziegums" un "Krīze? Kāda krīze?" (*Angļu val.*)

² "Nu, vai tu vari ielikt rokas galvā, ak nē!... Tagad noliec galvu uz rokām, ak nē!" (*Angļu val.*)

³ "Sapņotājs" (*angļu val.*)

⁴ "Izvēlies sev sapni svētdienā,
Izvēlies dzīvi, izvēlies brīvdienu,
Izvēlies apgulties, izvēlies pazvilnēt,
Sapņo, sapņo, sapņo, sapņo, sapņo vien ..." (*Angļu val.*)

those which caused a disaster in the financial world.

That in reality capital is still circulating in the art market is testified by the fact that, as far as Old Masters and art of the *Ottocento* is concerned, they continue to attain record auction prices. It seems to me that the interest on the part of certain collectors is moving away from contemporary art towards safer shores. This factor, if it were to turn out to be the case, could reveal itself to have a negative impact on the contemporary art market. Besides, it will be necessary to understand what effects will be produced by the crisis in the Arab market which many dealers were relying upon. If this tap, too, were to be turned off, then the repercussions are likely to be considerable.

How to get out of it? One natural solution would be a revision of values, which would establish the true worth of artists and would provide an opportunity for more "secure" purchases.

I see the role of gallerists as being very important: they should collaborate in clarifying matters and making the market more transparent. If these factors are present, and the economy picks up, at least partially, then there may be hope for recovery.

In any case I maintain that the role of art advisory must increasingly assert itself. Being careful to avoid passing fads, which can then collapse and run out of steam: it is true that one should not collect artworks for speculation, but it is moreover true that one should not squander money on ill-considered acquisitions.

Norbert Weber: Five months ago, A & M Records issued a double album with re-mastered versions of two early Supertramp recordings: 'Crime of the Century' (1974) and 'Crisis? What Crisis?' (1975). Quite possibly this did not happen by chance. The combination of the two titles encapsulates precisely the ambivalent reaction to the recent financial crisis – on the one hand the cry of someone who has lost their job and assets, and on the other hand, the downbeat comment of the smart guy as shown on the cover of 'Crisis? What Crisis?', who is sunbathing under a yellow parasol in what looks like burnt out wasteland. It seems that the financial crisis is accompanied by mental turmoil. Is there a way out? "Well can you put your hands in your head, oh no! ... So now you put your head in your hands, oh no!" is a quote from the lyrics of *Dreamer*, the super-hit of the album 'Crime of the Century'. The dreamer is representing a special capability of the human brain to comprehend reality. Dreams stimulate development of the creative functions of the human brain. They are a source of imagination. And it is art that provides the most wonderful means of expression for the imagination. To conclude, let me continue quoting the Supertramp lyrics from *Dreamer*:

*"Take a dream on a Sunday
Take a life, take a holiday
Take a lie, take a dreamer
Dream, dream, dream, dream, dream along..."*